

796.323.2(497.11)
791.011:316

**Др Милош
ТИМОТИЈЕВИЋ**
музејски саветник
Народни музеј Чачак
slapovi@gmail.com

КОШАРКА И КОНСТРУКЦИЈА ЛОКАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА ЧАЧКА

АПСТРАКТ: *Идентитет је процес стварања смисла на основу низа културних атрибуција којима се даје вредност у односу на друге изворе постојећивања. У модерном друштву спорти је кроз ривалство и надметања постао веома важна основа за стварање индивидуалних и групних идентитета. На локалном нивоу ови процеси ипачу регионалну посебност са низом специфичних културних обележја, што је у случају Чачка постало кошарка. Конструкција посебно „кошаркашког идентитета“ Чачка темељила се на појачавању већ постојеће локалне особености, дисинкцији у односу на сеоско и регионално окружење и појави оштра Београда.*

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *модерност, град, Чачак, спорти, кошарка, дисинкција, надметање, оштра, идентитет*

Иако се индивидуални идентитет гради на основу сасвим појединачног искуства, утицај живота у заједници је одлучујући, јер група функционише као катализатор процеса постојећивања. Стварање идентитета сачињава динамичан скуп различитих елемента, комплементарних и конфликтних у исто време, из којих проистичу „идентитетске стратегије“ помоћу којих човек настоји да брани своје постојање и интеграцију у заједницу.¹

Спорт је у модерном друштву постао веома важан за конструкцију индивидуалних и групних идентитета. Све врсте надметања стварају снажно постојећивање (подједнако у победама и поразима), при чему се осећај припадања групи гради кроз однос према другима.² Осећај припадности

веома је снажан и ствара се од најранијег детињства и учешћа у школским екипама, потом преко клубова, а затим и широк оквир идентификације са градовима и регионима, па све до нације.³

За стварање „спортског идентитета“ пресудну улогу имају медији.⁴ Новинари своје редовне извештаје најчешће обликују у дискурсу авантуре, што омогућава идентификацију „малог човека“ са појединцима који захваљујући својим способностима стичу

Ruano-Borbalan (Beograd : Clío, 2009), 276-382; Часлав Копривица, *Ното Maximus : елементи философије спорти* (Београд : Центар за изучавање традиције Украјина, 2018), 63-70, 85-89.

[3] Rože Kajoа, *Igre i ljudi : maska i zanos : drugo izdanje* (Beograd : Nolit, 1979), 66, 67, 132; Eugen Fink, *Osnovni fenomeni ljudskog postojanja* (Beograd : Nolit, 1984), 350; Скот Кречмар, Марк Дајерсон, Метју Луелин, Џон Гливс, *Историја и филозофија спорти и физичке активности* (Нови Сад : Факултет спорта и физичког васпитања, 2020), 173-195.

[4] Иван Ђорђевић, „Чија је ово игра? Један поглед на улогу фудбала у конструкцији националног идентитета“, *Етноантрополошки проблеми* 1 (2014), 83-103; Иван Ђорђевић, „Производња 'другости' : етнографске белешке са фудбалског терена“, *Етноантрополошки проблеми* 2 (2017), 566-581.

[1] Žan-Klod Ruano-Borbalan, „Izgradnja identiteta“, u: *Identitet (I) : pojedinac, grupa, društvo*, pr. Katrin Halpern, Žan-Klod Ruano-Borbalan (Beograd : Clío, 2009), 5-16.

[2] Kristijan Brombarže, „Fudbal: navijačka strast“, u: *Identitet (I) : pojedinac, grupa, društvo*, pr. Katrin Halpern, Žan-Klod

„успех”.⁵ Иако је то посредничка улога у односу на саме спортске догађаје, улога новинара је одлучујућа, јер су у могућности да шире или сужавају димензије спортских успеха или неуспеха, афирмишу одређене друштвене вредности или спортске дисциплине.⁶

Идентитет и модерно друштво

Глобални процес динамичних и свеобухватних промена живота у последња два века најчешће се назива модернизација (јединствен спој технологија, установа и вредности). Преображај друштава био је таквог обима да нема паралелу са неким сличним историјским периодом из прошлости.⁷ Процес модернизације у другој половини XX века није заобишао ни социјалистичке земље, уз одређене посебности које нису утицале на главни ток трансформације друштва.⁸

Модеран начин живота покренуо је и „идентитетски проблем”, јер људи који су живели потпуно интегрисани у традиционалну заједницу нису имали проблеме таквог типа у савременом смислу. Заправо, са све бржим променама у друштву почели су да се мењају и наши идентитети.⁹

Нови облици живота у индустријским урбаним срединама током XX века створили су и „слободно време”, временски интервал ослобођен сваке врсте обавезе и усмерен ка постизању задовољства, при чему су његов садржај, обим и форма испољавања одређивани квантитативним и квалитативним променама целокупног друштва. Људи су

почели да стварају „заједништво у доколици” тренутно ослобођени контроле и забрана, што је омогућавало слободније учешће у стимулативнијем и узбудљивијем окружењу.¹⁰

Нове врсте удруживања условиле су и нове облике идентификације, а поистовећивање са групом (удруживање енергија, одушевљења и способности) омогућило је превазилажење појединачне немоћи. Зато се група и разликује од обичног окупљања, јер ствара међузависност њених чланова (функционалну, нормативну, имагинарну).¹¹

Идентитет је заправо процес стварања смисла на основу низа културних атрибута којима се даје предност у односу на друге изворе поистовећивања. У многим случајевима заједнички културни идентитет конструише се током процеса друштвене мобилизације (откривање и одбрана заједничких интереса), која потом обликује и колективно памћење локалне заједнице. Често су то одбрамбени идентитети изграђени око специфичних културних вредности који служе као емоционално уточиште и друштвено поље за стварање солидарности.¹²

Град, спорт и идентитет

Град је у модерно доба постао место све убрзанијих интензивних сусрета и мешања најразличитијих култура, што је на нов начин утицало на индивидуализацију и личну афирмацију. Нови културни идентитети грађени су на симболичким конструкцијама у којима сваки појединац налази своје место у свакодневном животу, често у контексту позиционирања спрам „другога”.¹³

[5] Kaspar Maze, *Bezgranična zabava : uspon masovne kulture 1850–1970*. (Beograd : Službeni glasnik, 2008), 63-64.

[6] Sandra Radenović, *Sport i društvo : sociologija sa sociologijom sporta, treće dopunjeno i izmenjeno izdanje* (Beograd : Univerzitet Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, 2021), 216-217.

[7] Entoni Gidens, *Posledice Modernosti* (Beograd : Filip Višnjić, 1998), 16-17, 57.

[8] Милош Тимотијевић, *Модернизација балканског прага (1944–1989) : комјарашивна анализа развоја Чачка и Београда у епохи социјализма* (Чачак : Народни музеј Чачак, 2012), 46-53.

[9] Katrin Halpern, „Treba li prestati da se govori o identitetu?”, u: *Identitet (I) : pojedinac, grupa, društvo*, pr. Katrin Halpern, Žan-Klod Ruano-Borbalan (Beograd : Clio, 2009), 17-27.

[10] K. Maze, *Bezgranična zabava*, 25-51; Ratko Božović, „Od slobodnog vremena do dokolice”, *Kultura : časopis za teoriju i sociologiju kulture i kulturnu politiku* 120 (2008), 101-122; Ričard Đulijanoti, *Sport : kritička sociologija* (Beograd : Clio, 2008), 215-218.

[11] Dominik Oberle, „Živeti zajedno : grupa u društvenoj psihologiji”, u: *Identitet (I) : pojedinac, grupa, društvo*, pr. Katrin Halpern, Žan-Klod Ruano-Borbalan (Beograd : Clio, 2009), 145-158.

[12] Manuel Castells, *Moć identiteta* (Zagreb : Golden marketing, 2002), 15-22, 68-73.

[13] Branimir Stojković, „Grad kao okvir zavičajnog identiteta”, *Kultura : časopis za teoriju i sociologiju kulture i kulturnu politiku*,

Иако је модернизација појачала процесе уједначавања многих животних пракси на глобалном нивоу, сваки град и даље посеђује скуп обележја која га чине другачијим од осталих. Сви они заједно чине његов идентитет који му обезбеђује трајну препознатљивост. Заправо, град у смислу физичког простора постаје „место” које за људе добија значај тек када се у њега упише историја са својим садржајима.¹⁴

Један од потпуно нових облика организације живота и забаве у модерним градовима био је и спорт, који су после завршетка радних обавеза упражњавали (као учесници или гледаоци) све бројнији житељи урбаних насеља.¹⁵ Човек је као гледалац или активни играч могао да компензује и уравнотежи многе индивидуалне, друштвене и националне недостатке и напетости.¹⁶ При томе је спорт увек био „релативно аутономан” у односу на „велике” догађаје у економској и друштвеној историји.¹⁷

Истовремено, он је на локалном нивоу отворио могућности да се на један нови начин истакне и потврди посебан регионални идентитет са својим културним обележјима, што је било карактеристично за разне врсте надметања у предмодерном добу.¹⁸ Такве карактеристике увек имају потенцијал да се каналишу у одговарајући покрет („регионализам”) који би још јаче

истакао „посебности” и „права” одређене регије.¹⁹

СТИЦАЈЕМ ОКОЛНОСТИ ЈУГОСЛОВЕНСКА КОШАРКА је током епохе социјализма имала велике успехе на репрезентативном нивоу, чиме је омогућавала идентификацију омладине са спортом који је временом постао и део популарне културе.²⁰ После распада Југославије кошарка није изгубила на актуелности, па је у једном периоду истицана и као део српског „националног идентитета”.²¹

Идентификација са кошарком није била важна само на државном нивоу, јер је обухватала и мање целине, регионе, нарочито градове, укључујући и Чачак који је веома рано добио епитет „града кошарке”, чему су снажно допринели локални новинари својим натписима („Чачак је град кошарке”, „Кошарка је спорт Чачка”, „Чачак и спорт постали су нераздвојни”). Није се све зауставило на спорту, јер се појавило схватање да Чачак који је „кошаркашка метропола” последично поседује и поједине елементе живота „велеграда”.²²

122/123 (2009), 41-53; Marija Ristivojević, „Grad kao izvoriste kulturnih identiteta”, у: *Културни идентитети као немајеријално културно наслеђе : зборник радова са научної скупља Културни идентитети у XIX веку* (Београд : Српски генеалогски центар : Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета, 2011), 57-72.

[14] Ivana Spasić, Vera Backović, *Gradovi u potrazi za identitetom* (Beograd : Univerzitet, Filozofski fakultet, Institut za sociološka istraživanja, 2017), 16, 25, 36.

[15] K. Maze, *Bezgranična zabava*, 25-51, 63-64; Grejam Skembler, *Sport i društvo: istorija, moć i kultura* (Beograd : Clío, 2007), 58-65.

[16] Mario Lais, „Sport”, *Leksikon savremene kulture : teme i teorije, oblici i institucije od 1945. do danas*, pr. Ralf Šnel (Beograd : Plato Books, 2008), 645-647.

[17] R. Đulijanoti, *Sport...*, 30-31, 240.

[18] G. Skembler, *Sport i društvo...*, 194.

[19] Klaus Hermsdorf, „Region”, у: *Leksikon savremene kulture : teme i teorije, oblici i institucije od 1945. do danas*, pr. Ralf Šnel (Beograd : Plato Books, 2008), 589-591; R. Dž. Džonston, „Region”, у: *Enciklopedija društvenih nauka, tom 2 (N-Ž)*, pr. Adam Kuper, Džesika Kuper (Beograd : Službeni glasnik, 2009), 1182-1184; Džon Kertis, „Sistem vlasti”, у: *Enciklopedija društvenih nauka, tom 2 (N-Ž)*, pr. Adam Kuper, Džesika Kuper (Beograd : Službeni glasnik, 2009), 1257-1260.

[20] *Leksikon yu mitologije* [ur. Iris Adrić, Vladimir Arsenijević, Đorđe Matić] (Beograd : Rende; Zagreb : Postscriptum, 2005), 68-70, 85, 88-89, 96, 189-190, 197, 306-308, 358-360, 366, 417.

[21] Иван Ђорђевић, „Утеривање патриотизма: антрополошка анализа конструисања културне кошаркашке репрезентације Србије у спортској штампи”, *Културне паралеле: свакодневна култура у јосијсоцијалистичком периоду. Зборник Етнографској института САНУ 25*, ур. Драгана Радојичић (Београд, САНУ, 2008), 85-96; Иван Ђорђевић, „Владе Дивац – недовршена транзициона бајка”, *Гласник Етнографској института LV/1* (2007), 61-75.

[22] П. К., „Куда иде чачанска кошарка : тмурно небо”, *Чачански џас*, 12. јул 1963, 6; З. М., „Кошаркаши 'Борца' у 1967 : очекујући помоћ читавог града”, *Чачански џас*, 1. јануар 1967, 12; З. М., „Припрема за годишњу скупштину КК 'Борца' : први неаматерски кораци”, *Чачански џас*, 27. јануар 1967, 8; З. М., „Успеси доносе бриге: о материјалним проблемима било је највише речи на скупштини КК 'Борца'”, *Чачански џас*, 10. фебруар 1967, 8; З. М., „За покривање кошаркашког стадиона : заједничка акције : уколико се обезбеде средства стадион би био под кровом у фебруару”, *Чачански џас*, 1. јануар 1968, 14;

Облик и садржај конструкције овог идентитета најизразитије се испољавао у три друштвена поља: појачавању већ постојеће локалне особености, дистинкције у односу на сеоско и регионално окружење и, на крају, потреби отпора централној управи из Београда.

Регионална посебност Чачка

Сваки град поседује скупину обележја која га чини посебним, препознатљивим и различитим. У питању је својеврстан „територијални капитал“ који се односи на истакнуте локалне ресурсе које одређена насеља поседују. Осим географског положаја и природних богатстава, истакнуту важност имају моменти заједничког искуства и колективно памћење који стварају многе симболичке облике, а затим утичу на конструкцију локалног идентитета.²³

Чачак је у епохи Обреновића имао важну улогу као регионални административни центар, али и део проширеног династичког завичаја са истакнутим значајем Љубића као места на коме је 1815. обновљена нововековна српска државност. Када је краљ Александар Обреновић оженио Драгу Машин (девојачки Луњевица), значај Чачка као родног места мајке нове српске краљице додатно је порастао.²⁴ Било је то доба када је краљ Алек-

Зоран Максимовић, „Годишња скупштина КК ‘Борца’ : тешки услови такмичења”, *Чачански тлас*, 26. јануар 1968, 10; Александар Стефановић, *Кош на обали Мораве* (Чачак: Кошаркашки клуб Борац, 1995), 13; Милош Тимотијевић, „Град, спорт и идентификација: ривалство кошаркашких клубова из Чачка и Краљева (1945–1991)”, у: *Публицистика у развоју друштва и државе II, научни скуп, Свеска резимеа*, ур. Љубодраг П. Ристић (Краљево: Народни музеј, Београд: Институт за политичке студије: Правни факултет Универзитета, 2022), 31.

[23] I. Spasić, V. Backović, *Gradovi i potrazi za identitetom*, 7.

[24] Милош Тимотијевић, „Бој на Љубићу у званичној репрезентативној култури Чачка током XIX и XX века”, у: *Српска револуција и обнова државности Србије: двеста година од Друге српској устанка*, ур. Радомир Ј. Поповић (Београд: Историјски институт; Чачак: МИАЧ, 2016), 215–241; Милош Тимотијевић, „Култ светитеља, места сећања и политички митови: пример манастира Вујан, гробне цркве породице Луњевица”, *Годишњак за друштвену историју* 3 (2016), 33–63; Милош Тимотијевић, „Празнични сјај завичајне светковине: Посета краља Александра и краљице Драге Чачку 1901. године”, *Зборник радова*

сандар Обреновић због наклоности према Драги Машин имао намеру да се окружи људима заслужним за обнову српске државности, тако да се чак говорило и о могућој обнови племства.²⁵

Модернизација Чачка током XIX века била је резултат директне државне интервенције, што је имало далекосежне позитивне последице по развој насеља. Најразличитије функције града шириле су његово гравитационо подручје изван поља економије и саобраћаја, чиме су и његови становници подизали свој углед и престиж. Тако је Чачак од доба Милоша Обреновића па до 1962. непрекидно био важан окружни центар на контакту Шумадије и југозападне Србије.²⁶ Престиж Чачана није био значајан, а локално сећање на важне моменте из времена српских устанака и буна с почетка XIX века није нестало ни у другој половини XX века.²⁷

Заправо, сама чињеница да се живи у граду у једној изразито аграрној земљи била је довољна за осећај „посебности”. Наиме, 1834. проценат градског становништва тадашње Србије био је свега 6,84%, да би до 1874. порастао на 10,25% и стабилизовао се око 13% пред ослободилачке ратове (1910), да би на простору „уже” Србије у следећих четрдесет година имао минималан пораст (1921 – 10,0%; 1931 – 13,4%; 1948 – 15,2%). У читавом међуратном периоду, као и у првим годинама после Другог светског рата, централна Србија задржала је обележја

Народној музеја L (2020), 71–79; Милош Тимотијевић, „‘Вазда’ верни поданици: списак особа које су добиле орден на рођендан Краљице Драге Обреновић 11. септембра 1901. године”, *Зборник радова Народној музеја*, XLVIII (2018), 45–54.

[25] Борозан, Игор, *Рејрезенџајивна култура и илојичка йројатаанда: сјоменик кнезу Милошу у Нејојину* (Београд: Филозофски факултет, Катедра за историју уметности новог века, 2006), 82–95.

[26] Милош Тимотијевић, „У лавиринту унутрашњих граница – положај Чачка у територијалној подели Србије 1804–2009. године”, *Зборник радова Народној музеја* XXXVIII (2008), 139–190.

[27] М. Тимотијевић, „Бој на Љубићу...”, 215–241.

неразвијеног сеоског подручја са високом аграрном пренасељеношћу.²⁸

Иако мали, градови у Србији имали су значајну улогу у процесу модернизације и еманципације урбаног становништва које је брже и темељније прихватало нова цивилизацијска достигнућа и културне навике у односу на село. Захваљујући другачијим занимањима и животном искуству, као и бољој заради, грађани су живели слободније и квалитетније него сељаци, уз демонстрирање господственог држања у јавности.²⁹

Чачани су већ почетком XX века испољавали посебну гордост због чињенице да живе у градском подручју, тако да су себе сматрали својеврсном елитом у односу на „сеоско море“ из кога су израсли, ословљавајући се међусобно са „племићу“. Социјализам ништа није променио у том погледу, па су и после 1945. готово сви Чачани староседеоци у расправама узносито називали себе „племићима“, иако су највећим делом потицали из сиромашних варошких породица. Подела на „варошане“ и „сељаке“ имала је свој одраз и у свакодневици, јер је на Корзоу свако знао своје место и није било мешања.³⁰

Људи са стране приметили су половином XX века да Чачани развијају „самодопадљивост“ у форми „мангупства“ и „фрајерства“.³¹ Окренутост величању прошлости свога града била је опште место које су сви уочавали, као и снажну жељу за дружењем,

ведрину, али и циничност која се понекад трансформише у „злочестост“.³²

После Другог светског рата „стари Чачани“ нису благонаклоно прихватили новопришло сеоско становништво, коме су оспоравали учешће у конзумирању многих облика популарне урбане културе, какав је на пример био џез.³³ Идентитетска ознака „племића“ у означавању градског начина живота била је веома снажна, тако да је и један рокенрол бенд крајем шездесетих (у коме су свирали Радомир Михаиловић Точак и Бора Ђорђевић) назван „Чачански племићи“.³⁴

Кошарка је због техничких захтева била и остала спортска дисциплина карактеристична за урбана подручја. Сеоска омладина живела је у традиционалној заједници (простор „слободног времена“ није ни постојао као у граду) и није поседовала ни основне организационе и техничке услове за играње кошарке, за разлику на пример од фудбала.

Зато је кошарка као нови, модеран, урбан, па и егзотичан спорт који је захтевао посебне спретности, вештину и размишљање, била својеврсни медијум преко кога се на још један начин могла потврдити и појачати самосвест чачанских „племића“, да би затим постала начин да се придошлице у град на најбржи начин прихвате (ако испоље потребна „знања“), а потом и идентификују са средином у коју су дошли. Због значајних спортских успеха, посебно у млађим категоријама, кошарка у Чачку је већ почетком 50-их година XX века градској омладини омогућила позитивну идентификацију и потврду „посебности“ путем спортских надметања.³⁵

[28] Милован Радовановић, „Антропогеографске и демографске основе развоја насељености у Србији: развој насељености до Другог светског рата“, *Зборник радова Географској инстџиуџиџа „Јован Цвиџић“ САНУ*, 43 (1991), 57-91; Бојана Миљковић-Катић, *Сџируџиџура џрадској сџановнишџива Србије средином XIX века* (Београд: Историјски институт, 2002), 17-24, 27.

[29] Мирослав Перишић, *Ваљево: џрад у Србији крајем 19. века (1970-1903), друџио издање* (Београд: Институт за новију историју Србије; Ваљево: Скупшџина опшџине Ваљево, 1998), 257-263.

[30] Милош Тимотијевић, „Град у унутрашњости: облици, простори и границе приватног и јавног у 20. веку“, у: *Приваџни живоџ код Срба у дваџесетом веку*, ур. Милан Ристовић (Београд: Сlio, 2007), 579-611.

[31] Мустафа Карахасан, „Из чачанског живота: размишљања и жеље“, *Чачански џлас*, бр. 30, 10. август 1955, 3.

[32] Даница Оташевић, „Њујорк може да завиди Чачку: интервју са Момом Капором“, *Чачански џлас*, 20. март 1992, 7. Негативне црте менталитета имале су свој одраз и у преступничком понашању, али које се ипак није потпуно пресликало на спортске приредбе (М. Тимотијевић, *Модернизација балканској џраџа...*, 422-446).

[33] М. Тимотијевић, *Модернизација балканској џраџа...*, 435.

[34] Zoran Branković, *Како је џаџак заволео рокенрол* (Паџак: Dom kulture, 2013), 17, 22, 57.

[35] Милош Тимотијевић, „Кошарка у Чачку 1940-1951.“, *Зборник радова Народной музеја LI/ LI1* (2021/2022), 299-341.

Било је то време када су кошарку у Чачку још увек играли искључиво момци из града („племџи”). Није било играча из других градова, а први „странац” (Радивоје Живковић) дошао је у тим „Борца” тек крајем шездесетих из оближњег села Трнаве.³⁶ Сличну традицију имао је и „Железничар” код кога су све до краја XX века сви тренери били Чачани и претходно су играли кошарку у овом клубу.³⁷

Спорт и дистинкција

Спорт поседује снажну дистинктивну симболичку вредност (дистрибутивну и позиционистичку), јер поприма нарочита својства ако је редак или је везан за одређену друштвену групу. На тај начин бављење изабраним спортом потврђује разлику у односу на друге групе и појединце. Из тих разлога вероватноћа бављења одређеним спортовима зависи од економског и културни капитала, слободног времена и процене користи за статус одређене друштвене групе.³⁸

По много чему кошарка је постала друштвено поље у коме су Чачани демонстрирали дистинкцију (повлачењем граница према другима, али у своју корист), чиме су обезбеђивали „супериорност” на основу низа избора симболичне природе. Наиме, релациона својства групе настају на основу њеног положаја у систему разлика, при чему је категорија „укуса” (манифестује се кроз низ избора симболичке природе) веома важна за заједнички идентитет.³⁹

Када је у питању Чачак, дистинкција се у пољу кошарке демонстрирала на два начина – као разлика у односу на село и околне вароши, што је остала трајна карактеристика, и као истицање посебности интелектуалне омладине, што је била пролазна појава.

У првој деценији развоја кошарке у Чачку ученици Гимназије и студенти чинили су већину играча. У питању је био спорт интелектуалне омладине који није захтевао велике атлетске способности, физичка напрезања и агресију, што су потврђивала и правила игре. Све до 1958. није било ограничења напада и држања лопте код играча, а свака грубост је санкционисана.⁴⁰ Кошарка је нарочито била популарна у Гимназији, где су школска такмичења изазивала велико интересовање ученика, што је локална штампа додатно подстицала.⁴¹

Била је то и својеврсна дистинкција, демонстрирање стицања и поседовања специфичног културног „капитала”, потом акумулације и преношења школским системом у најпрестижнијој школској установи у вароши, чиме су гимназијалци показивали да су другачији.⁴²

Доминација интелектуалаца у првој деценији ширења кошарке у Чачку била је потпуна. Тако су тим „Борца” који је 1952. постао члан Прве југословенске лиге чинили искључиво интелектуалци.⁴³

Природна смена генерација у спорту и измена правила која су условила динамичнију игру условили су ширење популарности кошарке код свих социјалних група у Чачку. По „правилу” појединци из нових социјалних слојева и са другачијим образовним „капиталом” у спорт доносе „иновације”, следећи већ

[36] Зоран Антоновић, *Највеће победе Борца : мала сенџинска историја једног великог клуба : 75 година Кошаркашког клуба Борац* (Чачак : Народни музеј Чачак, 2022), 27, 30.

[37] Светислав Љ. Марковић, Гвозден Оташевић, Милован Вуловић, *Кошаркашки клуб Железничар 1949 : 1999 : 2019.* (Чачак : КК Железничар, 2020), 84.

[38] Pjer Burdije, *Distinkcija : društvena kritika suda* (Podgorica : CID, 2013), 93, 216-220.

[39] Ivana Spasić, „Distinkcija na domaći način : diskursi statusnog diferenciranja u današnjoj Srbiji”, *Nasleđe Pjera Burdijea : pouke i nadahnuća*, prir. Miloš Nemanjić, Ivana Spasić (Beograd : Institut za filozofiju i društvenu teoriju : Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, 2006), 137-171.

[40] Аноним, „Честитамо на успеху : 'Борац' је нови члан Савезне кошаркашке лиге”, *Чачански глас*, 6. новембар 1951, 4; Аноним, „Висока победа која не одушевљава : 'Борац' – 'Раднички' (Ваљево) 71:51”, *Чачански глас*, 21. август 1957, 7; М. Тимотијевић, „Кошарка у Чачку 1940–1951.”, 320.

[41] М. З., „У такмичењу за куп Мушке гимназије у кошарци победила екипа VIII-1”, *Слободни глас*, 7. март 1950, 3.

[42] P. Burdije, *Distinkcija...*, 27, 221, 225-226.

[43] М. Тимотијевић, „Кошарка у Чачку 1940–1951.”, 320.

постављене културне циљеве, али с применом сопствених средстава за њихово остварење.⁴⁴

У питању је био уобичајени процес који спортове који су на почетку представљали уживање за више класе преображава у „народна” надметања, како по друштвеном пореклу играча и публике, тако и по вредностима које се истичу (снага, отпорност, сила, спремност на „жртвовање”).⁴⁵

Нове генерације донеле су један другојачији „животни стил” и дистанцу према интелектуалцима (запостављање учења у средњој школи, прекидање студија, коришћење дувана, конзумирање алкохола, све чешћа демонстрација насиља).⁴⁶

Дистинкцију унутар самог града потпуно је заменила дистинкција према другим варошима. Ривалитет са околним насељима и нарочито отпор доминацији екипа из Београда добили су важну улогу у том процесу.

Идентитет и отпор

Један од важних упоришта у изградњи идентитета је и отпор. Осећај отуђености удружен са негодовањем због неправедног искључивања (политичког, економског, друштвеног) може постати основа за изградњу посебног одбрамбеног идентитета и појачавања стварања „границе”, што може довести и до цепања друштва у скуп супротстављених група. Такве одбрамбене реакције постају извори смисла и идентитета у процесу изградње нових културних кодова на темељу старијег наслеђа.⁴⁷

Спорт се, између осталог, може посматрати и у оквиру стратегије „отпора” друштва према наметнутим нормама, својеврсног „прекршаја” (дискурс карневализације) у оквиру противљења доминантној култури.⁴⁸

После Другог светског рата играње кошарке у Београду било је својеврсна „опозициона” активност која је по свом садржају суштински (иако без свесне политичке намере) била усмерена против званичних вредности комунистичког друштва, јер је пропагирала једну америчку игру и западну популарну културу која ју је пратила.⁴⁹

Изостанак свесне политичке намере био је условљен и чињеницом да је омладина на тај начин стварала и свој посебан свет ограђен од ауторитета одраслих.⁵⁰ Такав вид отпора „култури одраслих” био је карактеристичан и за Чачак, где је кошарка привлачила омладину као игра и разонода која је по самој својој „природи” измицала идеолошким калупима, тако да није била део свесног политичког отпора социјалистичком уређењу.

Трагање за забавом и узбуђењима било је одлучујуће, а присуствовање спектаклу најважније, о чему сведоче и подаци о изузетној посећености кошаркашких утакмица. На пример, пријатељски меч „Партизана” и „Борца” одигран 6. јуна 1950. у Чачку привукао је чак 3.000 гледалаца у време када је град имао око 12.000 житеља.⁵¹

Тако је било и у наредним деценијама. Утакмице у Чачку игране су редовно у „спектакларном” амбијенту, посебно ако би у госте долазила екипа са репрезентативцима Југославије. Надметање са играчима који су на међународном нивоу остваривали успехе годило је целом граду. Интересовање је било огромно, а посете на таквим мечевима велике (око 3.000 гледалаца).⁵² За град који је до 1971. имао преко 38.000 становника, број навијача који су долазили на „Борчев”

[49] Aleksandar Miletić, *Džez basket* (Beograd : Laguna, 2013), 131-143.

[50] K. Maze, *Bezgranična zabava*, 161, 188-189.

[51] Аноним, „Гостовање К. К. 'Партизан' у Чачку: 'Партизан' (Београд) – 'Борац' 33:19”, *Слободни глас*, 9. јун 1950, 4.

[52] Аноним, „Друго коло савезне кошаркашке лиге : бољи није морао да победи : 'Борац' – 'Олимпија' 72:82 (35:39)”, *Чачански глас*, 3. јун 1966, 8.

[44] R. Đulijanoti, *Sport...*, 27-28.

[45] P. Burdije, *Distinkcija...*, 221.

[46] З. Антоновић, *Највеће победе Борца...*, 27, 30.

[47] M. Castells, *Moć identiteta*, 15-22

[48] R. Đulijanoti, *Sport...*, 93.

стадион био је импресиван (скоро 10% градске популације).⁵³

Спортска такмичења природно стварају ривалства, која се због многих утицаја могу појачати и прелити у друга друштвена поља. Тако су утакмице чачанских кошаркашких клубова са београдским тимовима од надметања прерасле у сукобе „центра и периферије”, „метрополе и провинције”.

Почетни кошаркашки успеси Чачана појачали су и амбиције, а отворени сукоби са Београдом почели су након завршетка првог дела прве прволигашке сезоне „Борца” 1952. године. Због мењања правила током такмичарске сезоне „Борац” је био оштећен, а Кошаркашки савез Југославије тумачио је правила у складу интереса београдских клубова. Чачани се нису мирили са недоследношћу, јавно су реаговали на критике Београђана и истакли борбу за права „провинцијског” клуба.⁵⁴ Био је то почетак „кошаркашког рата” Чачка и Београда.⁵⁵ У наредним годинама овај сукоб се наставио, појачавао, продубио и добио нове заплете и суштински никада није ни престао.⁵⁶

Веомо рано искуство сукоба са београдским клубовима и кошаркашким организацијама било је важно за стицање „кошаркашког идентитета”. Символ отпора постао је Радмило Мишовић („Маршал са Мораве”), петоструки најбољи стрелац Прве југословенске лиге за кога није било места у репрезентацији Југославије.⁵⁷ Мишовић је у локалној митологији постао „Бог сиромашне и

скромне Србије и маленог Чачка, а против богатих престоничних клубова и играча”.⁵⁸

Чачани су деценијама имали осећај да су (када је питању кошарка) доспели у положај „обезвређености” применом логике доминације југословенске метрополе према провинцијским градовима, што је створило самосвест о потреби отпора с циљем „преживљавања”, опстанка у прволигашком друштву и односу у статусу кошаркашког „велеграда”. Кошарка је тако постала важно идентитетско упориште не само за одређену социјалну групу, већ за цео град.

***

Током епохе социјализма кошарка је због успеха репрезентације постала популаран спорт градске омладине, укључујући и Чачак, али са неколико особености које су условиле да она постане важно идентитетско упориште многих генерација.

Стицајем околности чачански кошаркаши су у првој послератној деценији имали више спортских успеха него други колективни спортови у граду, што је омладини пружио пример за позитивну идентификацију. Тако су кошаркашки терени у Чачку постали простор за стварање личног идентитета и односа са спољашњим светом који је младим људима омогућавао да развију схватање о себи као посебном делу локалне заједнице.

Дистинкција према другим градовима и сеоском окружењу била је стара локална баштина („племићи”) која је преко кошарке добила нови облик испољавања. Најпре је то било друштвено поље у коме су интелектуалци демонстрирали своју посебност, да би са ширењем популарности кошарка обухватила и друге друштвене слојеве као облик практичног деловања који је стварао посебне менталне структуре. Тако је Чачак у свести својих житеља веомо рано постао „град кошарке”, што је идеја коју су потом годинама истрајно ширили спортски новинари.

[53] М. Тимотијевић, *Модернизација балканској прага...*, 60.

[54] Аноним, „Кошарка: да ли ће 'Борац' остати у Савезној лиги?”, *Чачански Ћлас*, 10. јун 1952, 4; Светислав Љ. Марковић, *Професор са Мораве: [монографија о Александру Сјефановићу]* (Чачак: Удружење спортских новинара Града Чачка, 2019), 53.

[55] Аноним, „Кошарка: спортисти Чачка одобрили рад К. К. 'Борац'”, *Чачански Ћлас*, 15. јул 1952, 4.

[56] Аноним, „Реаговање СОФК општине Чачак на одлуку Такмичарске комисије КСЈ: кривца треба казнити”, *Чачански Ћлас*, 17. новембар 1967, 10; З. М., „Некоректан став КСС према 'Железничару': атак на чачанску кошарку”, *Чачански Ћлас*, 22. март 1968, 10; З. М., „Чачанска кошарка у немилости форума: два аршина”, *Чачански Ћлас*, 5. април 1968, 10.

[57] Светислав Љ. Марковић, *Радмило: [монографија о Радмилу Мишовићу]* (Чачак: Удружење Мајстор баскета, 2013), 61-67.

[58] З. Антоновић, *Највеће њобеге Борца...*, 63-65.

За идентитет локалне заједнице процес одбране заједничких „кошаркашких интереса“ у сукобу са тимовима и кошаркашким организацијама (републичким и федералним) из Београда имао је такође важно место, што је затим постало део памћења локалне заједнице које се обнављало у свакој новој првенственој кошаркашкој сезони.

Стадиони и кошаркашке утакмице постали су простор у коме су стваране, а затим и потврђиване „посебне“ културне вредности, од навијања за свој клуб и град, уживања у игри, до вербалне и физичке агресије према противницима и свих других облика локалне солидарности. Све се одвијало у урбаном простору и епохи убрзане модернизације, при чему је сваки појединац могао да се укључи у локалну „спортску драму“, наротив који је омогућавао осећај припадништва нечему много већем него што је „обичан“ свакодневни живот.

На тај начин кошарка је надрасла све друштвене групе и слојеве и постала облик локалне самоперцепције и потврде особености у којој је у својству играча, тренера, спортских функционера, родбине, пријатеља и навијача учествовала већина становништва вароши која је постала „град кошарке“.

Извори и литература:

Штампа:

Слободни глас, 1945–1950.

Чачански глас, 1951–2022.

Литература:

Антоновић, Зоран. *Највеће победе Борца : мала сенциментална историја једног великог клуба : 75 година Кошаркашког клуба Борац*. Чачак : Народни музеј Чачак, 2022.

Воžовић, Ратко. „Od slobodnog vremena do dokolice“. *Kultura : časopis za teoriju i sociologiju kulture i kulturnu politiku* 120 (2008), 101-122.

Борозан, Игор. *Рејезенцијивна култура и њолиичка њројаанда : сѡменик кнезу Милошу у Неѡиину*. Београд : Филозофски факултет, Катедра за историју уметности новог века, 2006.

Branković, Zoran. *Kako je Čačak zavoleo rokenrol*. Čačak : Dom kulture, 2013.

Brombarže, Kristijan. „Fudbal: navijačka strast“, u: *Identitet (I) : pojedinac, grupa, društvo*, pr. Katrin Halpern, Žan-Klod Ruano-Borbalan, Beograd : Clio, 2009, 276-382.

Burdije, Pjer. *Distinkcija : društvena kritika suda*. Podgorica : CID, 2013.

Gidens, Entoni. *Posledice Modernosti*. Beograd : Filip Višnjić, 1998.

Ђорђевић, Иван. „Владе Дивац – недовршена транзициона бајка“. *Гласник Етнографског инстѡиуија LV/1* (2007), 61-75.

Ђорђевић, Иван. „Производња 'другости' : етнографске белешке са фудбалског терена“. *Етноанѡројолошки ѡроблеми* 2 (2017), 566-581.

Ђорђевић, Иван. „Утеривање патриотизма : антрополошка анализа конструисања култа кошаркашке репрезентације Србије у спортској штампи“. *Културне ѡаралеле: свакодневна култура у ѡсѡсоцијалистѡичком ѡериоду*. Зборник Етнографског инстѡиуија САНУ 25, ур. Драгана Радојичић, Београд, САНУ, 2008, 85-96.

Ђорђевић, Иван. „Чија је ово игра? Један поглед на улогу фудбала у конструкцији националног идентитета“. *Етноанѡројолошки ѡроблеми* 1 (2014), 83-103.

Ђулијаноти, Рићард. *Sport : kritička sociologija*. Beograd : Clio, 2008.

Kajoa, Rože. *Igre i ljudi : maska i zanos : drugo izdanje*. Beograd : Nolit, 1979.

Castells, Manuel. *Moć identiteta*. Zagreb : Golden marketing, 2002.

Kertis, Džon. „Sistem vlasti“, u: *Enciklopedija društvenih nauka, tom 2 (N-Ž)*, pr. Adam Kuper, Džesika Kuper, Beograd : Službeni glasnik, 2009, 1257-1260.

Копривица, Часлав. *Номо Максимус : елементи и филозофије сѡрѡа*. Београд : Центар за изучавање традиције Укронија, 2018.

Кречмар, Скот и Дајерсон, Марк и Луелин, Метју и Гливс, Џон. *Истѡрија и филозофија сѡрѡа и физичке акѡивносѡи*. Нови Сад : Факултет спорта и физичког васпитања, 2020.

Lais, Mario. „Sport“, *Leksikon savremene kulture : teme i teorije, oblici i institucije od 1945. do danas*, pr. Ralf Šnel, Beograd : Plato Books, 2008, 645-647.

Leksikon yu mitologije [ur. Iris Adrić, Vladimir Arsenijević, Ђорђе Матић]. Beograd : Rende; Zagreb : Postscriptum, 2005.

Maze, Kaspar. *Bezgranična zabava : uspon masovne kulture 1850–1970*. Beograd : Službeni glasnik, 2008.

Марковић, Светислав Љ. и Оташевић, Гвозден и Вуловић, Милован. *Кошаркашки клуб Железничар 1949 : 1999 : 2019*. Чачак : КК Железничар, 2020.

- Марковић, Светислав Љ. *Професор са Мораве : [монографија о Александру Сџефановићу]*. Чачак : Удружење спортских новинара града Чачка, 2019.
- Марковић, Светислав Љ. *Рагмило : [монографија о Рагмилу Мишовићу]*. Чачак : Удружење Мајстор баскета, 2013.
- Miletić, Aleksandar. *Džez basket*. Beograd : Laguna, 2013.
- Миљковић-Катић, Бојана. *Сџрукџура ѓрагској сџановнишџва Србије среџином XIX века*. Београд : Историјски институт, 2002.
- Oberle, Dominik. „Živeti zajedno : grupa u društvenoj psihologiji”. *Identitet (I) : pojedinac, grupa, društvo*, pr. Katrin Halpern, Žan-Klod Ruano-Borbalan. Beograd : Clio, 2009.
- Перишић, Мирослав. *Ваљево : ѓраг у Србији крајем 19. века (1970–1903), групо издање*. Београд : Институт за новију историју Србије; Ваљево : Скупштина општине Ваљево, 1998.
- Radenović, Sandra. *Sport i društvo : sociologija sa sociologijom sporta, treće dopunjeno i izmenjeno izdanje*. Beograd : Univerzitet Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, 2021.
- Радовановић, Милован. „Антропогеографске и демографске основе развоја насељености у Србији : развој насељености до Другог светског рата”. *Зборник радова Географској инстџијуџа „Јован Цвиџић” САНУ*, 43 (1991), 57-91.
- Ristivojević, Marija. „Grad kao izвориште kulturnih identiteta”, у: *Кулџурни иденџиџиџи као немаџеријално кулџурно наслеђе : зборник радова са научној скуџа Кулџурни иденџиџиџи у XIX веку*, Београд : Српски генеалошки центар : Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета, 2011, 57-72.
- Ruano-Borbalan, Žan-Klod. „Izgradnja identiteta”. *Identitet (I) : pojedinac, grupa, društvo*, pr. Katrin Halpern, Žan-Klod Ruano-Borbalan, Beograd : Clio, 2009, 5-16.
- Skemblem, Grejam. *Sport i drustvo: istorija, моћ i kultura*. Beograd : Clio, 2007.
- Spasić, Ivana i Backović, Vera. *Gradovi u potrazi za identitetom*. Beograd : Univerzitet, Filozofski fakultet, Institut za sociološka istraživanja, 2017.
- Spasić, Ivana. „Distinkcija na домаћи начин : diskursi statusnog diferenciranja u данашњој Србији”, *Nasleđe Pjera Burdџеа : pouke i nadahnuća*, prir. Miloš Nemanjić, Ivana Spasić, Beograd : Institut za filozofiju i društvenu teoriju : Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, 2006, 137-171.
- Стефановић, Александар. *Кош на обали Мораве*. Чачак : Кошаркашки клуб Борац, 1995.
- Stojković, Branimir. „Grad kao оквир zavičajnog identiteta”. *Kultura : časopis za teoriju i sociologiju kulture i kulturnu politiku* 122/123 (2009), 41-53.
- Тимотијевић, Милош. „Вазда’ верни поданици : списак особа које су добиле орден на рођендан Краљице Драге Обреновић 11. септембра 1901. године”. *Зборник радова Народної музеја*, XLVIII (2018), 45-54.
- Тимотијевић, Милош. „Бој на Љубићу у званичној репрезентативној култури Чачка током XIX и XX века”, у: *Срџска револуџија и обнова државности Србије : двестџа ѓодина од Друџој срџској усџанка*, ур. Радомир Ј. Поповић, Београд : Историјски институт; Чачак ; МИАЧ, 2016, 215-241.
- Тимотијевић, Милош. „Град у унутрашњости : облици, простори и границе приватног и јавног у 20. веку”, у: *Приваџни живоџ код Срба у двадесетом веку*, ур. Милан Ристовић, Београд : Clio, 2007, 579-611.
- Тимотијевић, Милош. „Град, спорт и идентификација: ривалство кошаркашких клубова из Чачка и Краљева (1945–1991)”, у: *Публицистџика у развоју друшџва и државџе II, научни скуџ, Свеска резимеа*, ур. Љубодраг П. Ристић, Краљево : Народни музеј; Београд : Институт за политичке студије : Правни факултет Универзитета, 2022, 31.
- Тимотијевић, Милош. „Кошарка у Чачку 1940–1951”. *Зборник радова Народної музеја LI/ LII (2021/2022)*, 299-341.
- Тимотијевић, Милош. „Култ светитеља, места сећања и политички митови: пример манастира Вујан, гробне цркве породице Луњевица”. *Годишњак за друшџвену историју*, св. 3 (2016), 33-63.
- Тимотијевић, Милош. „Празнични сјај завичајне светковине: Посета краља Александра и краљице Драге Чачку 1901. године”. *Зборник радова Народної музеја L (2020)*, 71-79.
- Тимотијевић, Милош. „У лавиренту унутрашњих граница : положај Чачка у територијалној подели Србије 1804–2009. године”, *Зборник радова Народної музеја XXXVIII (2008)*, 233-284.
- Тимотијевић, Милош. *Модернизација балканској ѓрага (1944–1989) : комџарашџивна анализа развоја Чачка и Блатоџџрага у џохи социјализма*. Чачак : Народни музеј Чачак, 2012.
- Fink, Eugen. *Osnovni fenomeni ljudskog postojanja*. Beograd : Nolit, 1984.
- Halpern, Katrin. „Trebа li prestati da se govori о identitetu?”. *Identitet (I) : pojedinac, grupa, društvo*, pr. Katrin Halpern, Žan-Klod Ruano-Borbalan, Beograd : Clio, 2009, 17-27.
- Hermendorf, Klaus. „Region”, у: *Leksikon savremene kulture : teme i teorije, oblici i institucije od 1945. do danas*, pr. Ralf Šnel, Beograd : Plato Books, 2008, 589-591.
- Džonston, R. Dž. „Region”, у: *Enciklopedija društvenih nauka, Tom 2 (N-Ž)*, pr. Adam Kuper, Džesika Kuper, Beograd : Službeni glasnik, 2009, 1182-1184.

BASKETBALL AND CREATION OF THE LOCAL IDENTITY OF ČAČAK

Identity is the process of making sense of a set of cultural attributes that are given priority over other sources of identification. In modern society, through rivalry and competition, sport has become a very important basis for the creation of individual and group identities. At the local level, these processes emphasize regional specificity with a number of specific cultural characteristics and in Čačak basketball became one of them. The creation of the identity was based on strengthening the already existing local peculiarity, distinction in relation to the rural and regional environment and the need to resist Belgrade. Stadiums and basketball games became a space where "special" cultural values were created and

then confirmed, from supporting one's club and city, enjoying the game, to verbal and physical aggression towards opponents and all other forms of local solidarity. Everything took place in an urban space during an era of rapid modernization, where each individual could become involved in the local "sports drama", a narrative that allowed a sense of belonging to something much larger than "ordinary" everyday life. In this way, basketball outgrew all social groups and layers and became a form of local self-perception and confirmation of individuality in which the majority of the population of the town, which became the "city of basketball", participated as players, coaches, sports officials, relatives, friends and fans.

Miloš TIMOTIJEVIĆ, PhD

LE BASKET-BALL ET LA CONSTRUCTION DE L'IDENTITÉ LOCALE DE CACAK

L'identité est le processus de création de la signification d'après une série d'attributs culturels, auxquels on donne de la valeur par rapport aux autres sources auxquelles on s'identifie. Dans cette société moderne, le sport devient, à travers la rivalité et la compétition, une base très importante pour la création d'identités individuelles et de groupe. La construction de l'identité se base sur le renforcement de la caractéristique locale déjà existante, une distinction par rapport aux environs rurales et régionales et leur nécessité de résister à Belgrade. Les stades et les matchs de basket-ball devinrent un espace dans lesquels elles furent créées, puis certifiées, comme valeurs culturelles, "particulières", d'encourager leur club et leur ville,

de s'amuser en jouant jusqu'à l'agression verbale et physique envers les adversaires et autres formes de solidarité locale. Tout se déroula dans l'espace urbain et à l'époque de la modernisation urbaine, d'après quoi tout individu pouvait s'intégrer au "drame sportif" local, narratif qui permit une sensation d'appartenance à quelque chose de plus grand que la "simple" vie quotidienne. Ainsi, le basket-ball surpassa tous les groupes et couches sociales et devint une forme d'auto-conception locale et d'attestation d'excentricité dans laquelle, en qualité de conducteur, d'entraîneur, de fonctionnaire sportif, de famille, d'ami et de supporter participa la majorité de la population de la ville qui devint "la ville du basket-ball".

Dr Milos TIMOTIJEVIĆ